

Wrocław, dnia 29 listopada 2023 r.

Dr hab. Dominika Cendrowicz
Zakład Ustroju Administracji Publicznej
Instytut Nauk Administracyjnych
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja
rozprawy doktorskiej Pani mgr Marty Grabowskiej
pt. „Wpływ nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych”
przygotowanej pod kierunkiem naukowym
dr hab. Aleksandry Monarchy-Matlak, prof. US

W wykonaniu uchwały nr 98/2023 Rady Naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 29 września 2023 r., powołującej mnie na Recenzentkę w postępowaniu w sprawie nadania Pani mgr Marcie Grabowskiej stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, przedkładam recenzję rozprawy doktorskiej pt. „Wpływ nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych”, z jednoznacznie pozytywną konkluzją i z wnioskiem o podjęcie dalszych czynności w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora.

W uzasadnienia sformułowanej powyżej oceny przedstawiam szczegółowe uwagi do recenzowanej rozprawy.

I. Uwagi ogólne

Wybór tematu pracy doktorskiej należy ocenić wysoko. W dobie dynamicznego rozwoju nowych technologii coraz częściej można zaobserwować ich wpływ na różne obszary życia społecznego. Technologiczna ofensywa w XXI wieku niesie ze sobą zarówno szanse na

ID: 17780300004046

rozwój, jak i zagrożenia, takie jak te związane z ochroną danych osobowych, pojawieniem się i rozwojem cyberprzestępczości czy zastosowaniem sztucznej inteligencji. W dzisiejszych czasach nadążanie za osiągnięciami technologicznymi wydaje się jedną z bardziej pożądanym wartości, a innowacyjne rozwiązania są chętnie wykorzystywane przez przedstawicieli różnych profesji. Nowoczesne technologie, wdrażane i eksploatowane na coraz szerszą skalę, nie pozostają również bez wpływu na funkcjonowanie zawodów prawniczych. Dotychczasowe badania w tym zakresie nie przyniosły jednak wyników, które pozwoliłyby na próbę weryfikacji oceny stopnia ich oddziaływania, jak i na wyodrębnienie jego konsekwencji dla funkcjonowania tej kategorii zawodów, zarówno o charakterze pozytywnym, jak i negatywnym.

Połączenie zagadnienia nowych technologii w powiązaniu z ich wpływem na wykonywanie zawodów prawniczych jest niezwykle trafne. Zawody prawnicze traktowane są jako zawody zaufania publicznego, a ponadto dotyczą sfery wrażliwej i bliskiej ludzkim potrzebom. Stąd też w pełni uzasadnione jest posiadanie przez ich przedstawicieli odpowiedniego przygotowania zawodowego, które w szczególności powinno odpowiadać godności wykonywanych przez nich zawodów. Specyfika wskazanych profesji wymaga posiadania nie tylko odpowiedniego doświadczenia zawodowego, ale także, a może nawet przede wszystkim, doświadczenia życiowego. Doświadczenie zawodowe oraz umiejętność logicznego myślenia i właściwego kojarzenia faktów mają kluczowe znaczenie przy podejmowaniu decyzji, zwłaszcza tych o charakterze orzeczniczym. Doniosła rola, jaką osoby wykonujące zawody prawnicze pełnią w społeczeństwie, skłania tym samym do refleksji na temat ich przyszłości w dobie szybkiego rozwoju nowych technologii, a także o możliwy zakres ich zastosowania, który nie naruszałby odpowiedniego poziomu ochrony interesów obywateli. Analiza wpływu nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych z punktu widzenia nauki prawa jest zatem niezwykle potrzebna i aktualna.

Powyższa problematyka jest obecna nie tylko w krajowym, ale – co zasługuje na szczególne podkreślenie – również w międzynarodowym dyskursie naukowym. W krajowej literaturze brakuje jednak publikacji kompleksowo ujmujących od strony formalnoprawnej analizę tego tematu badawczego. Co prawda można znaleźć teoretycznoprawne analizy tego tematu, jednak zazwyczaj prezentują one zagadnienie od strony konkretnych problemów badawczych. Recenzowana praca stanowi natomiast udaną próbę kompleksowej analizy prawnej tej niezwykle istotnej kwestii. Zatem również z tego powodu temat rozprawy należy ocenić wysoko. Przedstawione uwagi prowadzą do wniosku, że przyjęte ujęcie tytułowego zagadnienia jest niezwykle trafne, a podjęty w rozprawie problem naukowy został sformułowa-

ny poprawnie pod względem zgodności formalno-prawnej, poprawności logicznej i systemowej.

Należy zgodzić się z przyjętym we wstępie założeniem, że nowe technologie wpływają na funkcjonowanie zawodów prawniczych, powodując nie tylko pozytywne, ale również negatywne konsekwencje rozpatrywane z punktu widzenia cyberbezpieczeństwa. Kolejną tezą wyznaczającą kierunek badań jest twierdzenie, zgodnie z którym to właśnie sztuczna inteligencja oddziałuje na pracę omawianej grupy zawodowej (s. 12). Ocena rzeczywistego zakresu tego wpływu wymaga pogłębionych badań, odnoszących się bezpośrednio do instrumentów oferowanych przez sztuczną inteligencję, a następnie zestawienia ich z potencjałem zawodów prawniczych. Słusznie bowiem przyjęto we wstępie do pracy, że nie ma możliwości jednoznacznej oceny wpływu nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych właśnie ze względu na wielość konsekwencji, jakie niosą one ze sobą (s. 9). Nie ulega wątpliwości, że tak postawione tezy badawcze są prawidłowe oraz że zostały one postawione w oparciu o szereg ugruntowanych założeń.

Co istotne, we wstępie do pracy zostały również prawidłowo sformułowane cele badawcze (s. 9). Doktorantka nie ograniczyła się tylko do wskazania jednego zamierzenia badawczego, ale w oparciu o szereg założeń sformułowała także szczegółowe cele pracy. Jako podstawowy cel badawczy przyjęta została analiza „(...) stopnia wpływu nowych technologii na funkcjonowanie wszystkich zawodów prawniczych, a także ocena zaawansowania tego stopnia dokonana przez pryzmat szans i zagrożeń” (s. 9). Do celów szczegółowych zaliczona została m.in. analiza regulacji prawnych dotyczących nowych technologii w odniesieniu do zawodów prawniczych (s. 10), ze szczególnym uwzględnieniem kwestii prawnych odnoszących się do problematyki sztucznej inteligencji (s. 10).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że w rozprawie dokonano właściwego doboru i interpretacji metod badawczych. Przyjęte metody obejmują metodę dogmatyczno-prawną, metodę historyczno-prawną i metodę prawno-porównawczą. Dzięki zastosowaniu metody dogmatyczno-prawnej, analiza odpowiednich rozwiązań normatywnych i orzecznictwa została przeprowadzona bardzo starannie. Wykorzystując tę metodę badawczą Doktorantka ustaliła treść norm prawnych, wskazała na istniejące między nimi relacje, sformułowała wnioski dotyczące wpływu nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych.

Recenzowana rozprawa stanowi obszerne opracowanie naukowe (277 stron), na które składa się wstęp, sześć rozdziałów, zakończenie, wykaz literatury wykorzystanej w pracy, wykaz aktów prawa z podziałem na wykaz aktów prawa krajowego i wykaz aktów prawa międzynarodowego i unijnego, wykaz orzeczeń, streszczenie w języku polskim, streszczenie

w języku angielskim, oraz wykaz załączników, które stanowią integralną część pracy. Jest to prawidłowa i spójna struktura pracy. Wartością ocenianej rozprawy jest sformułowanie w jej zakończeniu wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*, co sprawia, że poczynione w niej ustalenia mogą być przydatne w stosowaniu i stanowieniu prawa w zakresie wpływu nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych. Szczegółowo będzie o tym mowa w dalszej części recenzji.

Kolejnym elementem oceny sformułowanym w uwagach ogólnych jest redakcja pracy. Nie budzi ona zasadniczych zastrzeżeń, zaś zauważone w treści błędy to głównie nieliczne błędy literowe czy interpunkcyjne. Warto w tym miejscu podkreślić, że w dysertacji zastosowano 377 prawidłowo skonstruowanych przypisów. Jest to ważne, gdyż w ten sposób Pani Magister uwiarygodnia swój wywód, wskazując źródło wypowiedzi cytowanych poglądów doktryny, wykorzystane źródła prawa, orzeczenia i dokumenty urzędowe. Zaletą rozprawy jest komunikatywny i przyjazny czytelnikowi język pracy.

Prezentowana dysertacja ma dobrą podbudowę doktrynalną i orzeczniczą. Należy podkreślić, że samo jej zestawienie w bibliografii zajęło 20 stron. Jest to literatura różnorodna, trafnie dobrana do tematyki, jednak nie tylko to świadczy o jej walorach, ale przede wszystkim jej jakość. Uwzględniona w rozprawie literatura została wyselekcjonowana z dużą starannością (197 publikacji naukowych w języku polskim i angielskim, 41 źródeł prawa krajowego, 15 źródeł prawa międzynarodowego i unijnego, 11 orzeczeń, 32 tzw. inne źródła). Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie literatury anglojęzycznej, co potwierdza aktualność tematu w międzynarodowym dyskursie naukowym.

II. Szczegółowe uwagi merytoryczne

Pierwszy rozdział pracy dotyczy próby uchwycenia istoty nowych technologii na gruncie nauk prawnych (s. 14–57). Autorka z powodzeniem wyodrębniła, zidentyfikowała, sformułowała i usystematyzowała pojęcia związane z zastosowaniem nowych technologii, podejmując w pierwszej kolejności próbę identyfikacji takich pojęć jak: nowe technologie, technologie informacyjno-komunikacyjne, cyberprzestępczość, cyberprzestrzeń i cyberbezpieczeństwo, informacja oraz komunikacja elektroniczna. W tym celu umiejętnie omówiła i poddała analizie poglądy przedstawicieli nauki prawa (np. G. Szpor, G. Sibigi, A. Monarchy-Matlak, D. Adamskiego, E. Galewskiej). Co równie istotne, w rozdziale tym Doktorantka podjęła także udaną próbę analizy regulacji prawa komunikacji elektronicznej, zwracając

uwagę na kluczowy z punktu widzenia rozwoju społeczeństwa informacyjnego moment, związany z ogłoszeniem 8 grudnia 1999 r. inicjatywy „Europe – Społeczeństwo informacyjne dla wszystkich” (s. 37). Ponadto dokonała czytelnej analizy koncepcji społeczeństwa informacyjnego i sztucznej inteligencji. Dlatego z dużym uznaniem należy odnieść się do tych rozważań. Dodatkowo należy wspomnieć, że Autorka w sposób przemyślany odniosła się do kwestii administracji elektronicznej jako integralnej składowej administracji publicznej. Prowadzi to do wniosku, że Pani Magister w pierwszym rozdziale rozprawy trafnie zinterpretowała postawiony przez siebie problem badawczy i podkreśliła wartość koncepcji związanych z wykorzystaniem nowych technologii, które pozostają aktualne w optyce współczesnej nauki prawa administracyjnego.

Cenne dla całości rozważań są spostrzeżenia, zgodnie z którymi szerokie wykorzystanie nowych technologii zarówno w sferze politycznej, jak i społecznej skutkuje przenikaniem się obszarów regulacji prawnej, co w połączeniu z konwergencją prawa implikuje konieczność funkcjonowania szczegółowych regulacji prawnych, które zdecydowanie powinny co najmniej nadążać za postępem technologicznym (s. 16–17). Prawo nie powstaje równoległe z rozwojem technologii, ponieważ według Doktorantki byłoby to działanie nieracjonalne, jeśli nie niemożliwe. Pojawianie się nowych, coraz bardziej innowacyjnych środków, a następnie korzystanie z nich i podejmowanie na ich podstawie działań pozwala na definiowanie i formułowanie ewentualnych wątpliwości i zastrzeżeń, a w konsekwencji podejmowanie rozwiązań prawnych mających na celu ich zniwelowanie. W tej części rozprawy pojawia się pierwszy postulat, zgodnie z którym pożądanym jest, aby prawo nadążało za zmianami w otoczeniu technologicznym. Autorka dochodzi również do konkluzji, że biorąc pod uwagę tempo rozwoju technologicznego, system prawny powinien być elastyczny, a wprowadzane rozwiązania winny wykazywać się uniwersalnością, tak aby mogły być stosowane z powodzeniem w różnych przypadkach i zagadnieniach (s. 59).

Drugi rozdział pracy wyznacza obszar odniesienia dla rozważań nad wpływem nowych technologii, a to dlatego, że zawiera interpretację i określenie zakresu definicji zawodów prawniczych (s. 60–63). Trafne są tu spostrzeżenia, zgodnie z którymi zawody prawnicze stanowią niewątpliwie zawody zaufania publicznego, a tym samym odgrywają istotną rolę w społeczeństwie. Stąd też wymagane jest, aby ich przedstawiciele posiadali niezbędną wiedzę i umiejętności dające gwarancje należytego ich wykonywania. Konieczne jest także posiadanie stosownych uprawnień do wykonywania określonych zawodów prawniczych (np. radcy prawnego czy adwokata). Istotne w tej części pracy są spostrzeżenia dotyczące pozycji samorządu zawodowego w świetle art. 17 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2

kwietnia 1997 r. Dobrze się stało, że w tej części pracy Pani mgr Marta Grabowska zestawiła pojęcia zawodu zaufania publicznego z wolnym zawodem, akcentując, że pośród zawodów prawniczych wyróżnia się te, które noszą miano wolnych zawodów (s. 62). Rację ma, twierdząc, że poszukując części wspólnej pomiędzy zakresem definicji wolnego zawodu a zakresem definicji zawodów prawniczych, w pierwszej kolejności należy wskazać na grupę, do której niewątpliwie należą adwokaci i radcowie prawni (s. 63). Autorka nie ucieka przy tym od zagadnień związanych z charakterem zawodu notariusza na tle czynności wykonywanych przez adwokatów i radców prawnych. W ocenianym rozdziale cenne są również rozważania na temat środków komunikacji elektronicznej w działalności adwokatów i radców prawnych, a także poświęcone innowacyjnym rozwiązaniom w pracy notariuszy oraz wykorzystaniu komunikacji elektronicznej w zawodzie komornika. Tym ciekawym zagadnieniom można było poświęcić w pracy nieco więcej uwagi, poszerzając analizę prawną związanych z nimi regulacji prawnych. Więcej miejsca Doktorantka mogła też poświęcić zagadnieniu samorządów zawodów prawniczych dla podkreślenia roli, jaką odgrywają one w przygotowaniu ich członków do wyzwań, jakie niosą ze sobą nowe technologie. Co istotne, Pani Magister nie ograniczyła swoich rozważań jedynie do wskazanych powyżej zawodów prawniczych, ale odniosła się również do problematyki zawodu sędziego oraz organów ścigania, do których na potrzeby pracy zaliczono prokuraturę, Policję, Żandarmerię Wojskową, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Straż Graniczną oraz Służbę Celną (s. 75 i n.). Biorąc pod uwagę poczynione uwagi, interesujące byłoby poznanie opinii Doktorantki na temat wpływu nowych technologii na metodykę pracy sędziego. Jak wiadomo, automatyzacja pracy sądów wymaga nowoczesnych rozwiązań dostosowanych do potrzeb spraw sądowych i metodyki pracy sędziów, przy czym podstawowy problem dotyczy także tego, czy proces ten może obejmować także merytoryczne orzekanie w postaci nakazów zapłaty, postanowień czy nawet wyroków.

Ciekawe rozważania zostały zawarte w rozdziale trzecim poświęconym analizie społeczeństwa informacyjnego w warunkach polskich. W celu oceny stanu informacyjnego polskiego społeczeństwa zostały przeprowadzone badania ilościowe. Wybór metodologii przeprowadzenia badań ilościowych w rozdziale trzecim wynikał przede wszystkim z faktu, iż w ocenie Autorki tylko ten rodzaj badań zapewniał realizację założonych celów. Liczbowa prezentacja wartości daje możliwość wyciągnięcia obiektywnych wniosków i podjęcia próby określenia statusu społeczeństwa – poprzez przeprowadzenie badań wśród dużej liczby osób, przy jednoczesnym zapewnieniu różnorodności cech grupy badawczej. Celem badań było ustalenie, czy badaną grupę można zaliczyć do społeczeństwa informacyjnego, a jeśli tak, to

na jakim etapie zaawansowania obecnie się znajduje. Ponadto zawarte w rozdziale trzecim badania koncentrowały się na sposobie pozyskiwania informacji, częstotliwości i celu korzystania z mediów społecznościowych i komunikatorów internetowych oraz ich rodzaju, a także na kwestii cyberbezpieczeństwa i ewentualnych cyberprzestępstw popełnianych na szkodę badanych oraz świadomości cyberzagrożeń i sposobów ich zwalczania lub samodzielnego przeciwdziałania (s. 40 i n.).

Rozdział czwarty pod tytułem „Praktyczny wymiar komunikacji elektronicznej wśród organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości” zawiera opis i analizę przyczyn wzrostu cyberprzestępstw (s. 128 i n.) oraz etapów procesu wykrywczego (s. 153 i n.). Dokonując analizy Pani mgr Marta Grabowska słusznie dostrzega, że postęp technologiczny jest tak dynamiczny, że niemal niemożliwe jest zapewnienie maksimum bezpieczeństwa użytkownikom nowych technologii i stworzenie ram prawnych, które w pełni odpowiadałyby temu zjawisku. Sprawcy cyberprzestępstw mają dostęp do takich instrumentów i środków, które pośrednio zapewniają im anonimowość, a przynajmniej znacznie utrudniają (lub uniemożliwiają) organom ścigania ich wykrycie. Jest to z całą pewnością aspekt wskazujący na negatywny wpływ rozwoju technologicznego na cyberbezpieczeństwo. Sprawcy, którzy dążą do popełnienia czynu zabronionego i osiągnięcia korzyści majątkowej przy użyciu postępu technologicznego, wykorzystują szeroki wachlarz technik, które niejednokrotnie prowadzą do skutecznego „oszukania” organów ścigania. W przypadku przestępstw o charakterze ogólnym sprawca, dokonując czynu zabronionego, co do zasady zawsze pozostawia ślady, które są następnie wykorzystywane przez organy ścigania do jego identyfikacji. Podobnie rzecz ma się w przypadku cyberprzestępczości, gdzie sprawcę można opisać za pomocą nowych technologii, które wykorzystał do celów przestępczych, oraz śladów, które pozostawił, działając w ten sposób (s. 164 i n.).

Rozdział piąty dotyczy wpływu sztucznej inteligencji (ang. Artificial Intelligence) na przyszłość wykonywania zawodów prawniczych. O ile fakt wykorzystywania nowych technologii w obszarze wielu zawodów w zasadzie nie budzi wątpliwości, o tyle kwestia ich wykorzystania w kontekście zawodów prawniczych wzbudza kontrowersje i wątpliwości co do przyszłości ich funkcjonowania. Poszukując genezy pojęcia sztucznej inteligencji, Autorka odwołała się do definicji użytej przez Johna McCarthy'ego w 1955 r., zakładającej, że sztuczna inteligencja to pewien proces, który sprawia, że maszyna zachowuje się w sposób, który można określić mianem inteligentnego, tj. takiego, jakim charakteryzuje się zachowanie człowieka. Należy zgodzić się z Doktorantką, że rozwój technologiczny wymusił modyfikację tej definicji i dostosowanie jej do obecnych realiów (s. 176 i n.). Dlatego pojęcie to obecnie

oznacza system, który pozwala na wykonywanie zadań wymagających procesu uczenia się i uwzględniania nowych okoliczności w toku rozwiązywania danego problemu i który może w różnym stopniu – w zależności od konfiguracji – działać autonomicznie oraz wchodzić w interakcję z otoczeniem. Co istotne, ważną cechą sztucznej inteligencji, odróżniającą ją od innych systemów jest jej autonomiczność rozumiana jako umiejętność samodzielnego działania bez ingerencji człowieka. Jest to cecha stopniowalna, od całkowitej niezależności do tylko częściowej zdolności działania bez pomocy człowieka.

Bardzo dobrze, że w rozdziale piątym rozprawy znalazło się też miejsce dla rozważań poświęconych zastosowaniu sztucznej inteligencji przy wykonywaniu zawodów prawniczych. Wnioski płynące z tej części pracy są dobrze opracowane i posiadają dobrą podbudowę teoretyczną. Autorka nie uchyla się od krytycznej oceny wdrażania nowoczesnych technologii w obszarze profesji prawniczych, zwracając uwagę na związane z tym ryzyka nie tylko dla przyszłości tych zawodów i pewności związanej z ich wykonywaniem, ale również z punktu widzenia obywateli, którzy są odbiorcami działań przedstawicieli zawodów prawniczych i którzy niejednokrotnie korzystają z ich usług, powierzając im swoje interesy i prawa. Słuszne jest spostrzeżenie, że sferą budzącą największe obawy prawników w związku z rozwojem nowoczesnych technologii jest merytoryczny poziom ich pracy i funkcjonowanie na rynku, odnoszące się wprost do świadczenia pomocy prawnej, która bezsprzecznie stanowi fundament pracy adwokatów i radców prawnych. Nie pozostawia wątpliwości fakt, iż sztuczna inteligencja może polepszyć funkcjonowanie wielu kancelarii prawnych i dla wielu profesjonalistów zdaje się być szansą na gratyfikację prowadzonych przez nich działalności gospodarczych (s. 197 i n.). Niemniej jednak obawa przed potencjalnym zastąpieniem tej grupy zawodowej przez sztuczną inteligencję, zdecydowanie jest przeważającym odczuciem, przez pryzmat którego ocenia się jej zastosowanie w branży prawniczej. Zamykanie się na rozwiązania technologiczne, które usprawniają i przyspieszają powtarzalne procesy, nie jest jednak korzystne ani dla stron, których dotyczy orzekanie, ani dla osób podejmujących decyzje. Jakie są zatem, zdaniem Doktorantki, granice i potencjalne pola zastosowania sztucznej inteligencji w wykonywaniu zawodów prawniczych?

W ostatnim szóstym rozdziale pt. „Postulaty w zakresie wpływu nowych technologii na zawody prawnicze”, przedmiotem wyczerpującej analizy stała się ocena wpływu nowych technologii na funkcjonowanie organów ścigania, co doprowadziło do sformułowania postulatów pod adresem ustawodawcy na rzecz modernizacji ich pracy. Ich realizacja wpłynęłaby zdaniem Pani mgr Marty Grabowskiej na szybkość postępowania karnego, ale również ułatwiła i usprawniła pracę organów ścigania, nie tylko z punktu widzenia procesu wykrywcze-

go, ale również z punktu widzenia organizacji pracy i administrowania nią. Autorka nie ograniczyła jednak swoich rozważań tylko do tego zagadnienia. Sformułowała również pewne wnioski dotyczące pracy adwokatów, czy też radców prawnych. Trafne są tu spostrzeżenia, zgodnie z którymi „W zakresie tzw. merytorycznej pracy adwokatów czy radców prawnych w zasadzie ciężko postulować o „uniwersalne” rozwiązania, albowiem każdy przyjmuje inne metody rozmawiania z klientami, korespondowania z nimi, warunki generowania umów czy udzielania szeroko rozumianych porad prawnych” (s. 222). Należy zgodzić się z twierdzeniem, że sposób działania nowoczesnych technologii niewątpliwie może przyczynić się do zwiększenia efektywności pracy prawników w tym zakresie, a także do skrócenia czasu ich pracy lub jej ułatwienia, niemniej jednak sformułowanie postulatów uregulowania pewnych jednolitych rozwiązań w tym obszarze jest w zasadzie niemożliwe. Poza sferą typowo merytorycznej pracy z klientem, w zawodzie adwokata czy radcy prawnego można wyróżnić tzw. sferę organizacyjno-administracyjną, czyli taką, która w istocie nie jest ściśle związana z merytorycznym udzielaniem porad prawnych i analizą przepisów, ale dotyczy sposobu wymiany korespondencji z klientem, ewidencjonowania czasu pracy, rozliczania swojej działalności, wystawiania faktur itp. O ile wymiana korespondencji z klientem i przesyłanie projektów pism procesowych do akceptacji odbywa się w większości drogą elektroniczną, a generowanie faktur i ich rozliczanie można bardzo łatwo wykonać za pomocą intuicyjnego oprogramowania, o tyle w pozostałych obszarach brak jest jakichkolwiek narzędzi przyspieszających tę pracę.

Całość rozprawy wieńczy zakończenie, w którym Doktorantka po raz kolejny z sukcesem uzasadnia potrzebę zajęcia się problematyką wpływu nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych. Wskazuje na szanse i zagrożenia związane z eksploatacją i rozwojem nowych technologii (s. 229–235). Wszystkie rozważania są bardzo klarowne i znajdują ugruntowaną podstawę w przeprowadzonych w pracy analizach. Bardzo dobrze należy ocenić przedstawienie problematyki cyberprzestępczości w kontekście stopnia i zakresu jej wpływu na funkcjonowanie zawodów prawniczych oraz związanych z jej występowaniem zagrożeń. Sformułowane w zakończeniu wnioski i postulaty świadczą o naukowej samodzielności Pani Magister, potwierdzają jej dociekliwość badawczą, a nadto mogą stać się ważnym punktem odniesienia dla projektowanych regulacji prawnych z obszaru nowych technologii, co w połączeniu z ich wpływem na przyszłość zawodów prawniczych, jawi się jako niezwykle ważne, pożyteczne i ze wszech miar potrzebne.

III. Konkluzja

W konkluzji stwierdzam, że Pani mgr Marta Grabowska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne oraz posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Na podkreślenie zasługuje staranność Doktorantki w zakresie merytorycznego opracowania problemu badawczego oraz w warstwie formalnego przygotowania pracy.

Przedłożona do zrecenzowania rozprawa doktorska pt. „Wpływ nowych technologii na funkcjonowanie zawodów prawniczych” stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego. Praca doktorska Pani mgr Marty Grabowskiej odpowiada wymaganiom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Końcowa ocena dysertacji jest pozytywna i w związku z tym stwierdzam, że Pani mgr Marta Grabowska może być dopuszczona do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne.

Jednocześnie wnoszę o wyróżnienie rozprawy z uwagi na wysokie walory merytoryczne pracy wskazane w niniejszej recenzji.

Dr hab. Dominika Cendrowicz